



# શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

\*  
કષાયો અને ઇન્દ્રિયોથી છુતાઈ' એ જ આત્માનો  
સંસાર છે કષાયો અને ઇન્દ્રિયોથી મૂકાવું' એ જ  
આત્માનો મોક્ષ છે.  
\*

પુસ્તક : ૮૮  
અંક : ૧૧-૧૨

લાદરવો-આસો  
સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર  
૧૯૮૧

આત્મ સંવત ૬૫  
વીર સંવત ૨૫૧૭  
વિક્રમ સંવત ૨૦૪૭

## અ નુ ક મ શ્લુ ક

ક્રમ	લેખ	લેખક	પૃષ્ઠ
૧	ધ્યાન-સાધન	મૂળ લેખક ; પૂ વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજ સાહેબ અનુવાદક : ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ	૧૦૧
૨	ભવસાગર તરવા નવ નાવા નોકા ખીજી	વ્યાખ્યાકાર : પ ન્યાસ પ્રદ્યુમ્નવિજયજી મ સા. ૧૦૮ અવતરણકાર : : રાજદેવસવિજયજી મ.	
૩	પર્યુષણના પાંચ કર્તવ્ય	ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ	૧૧૫

## શિષ્યવૃત્તિ

ભાવનવર જૈન શ્રવે. મૂ. તપા સંઘમાંથી જરૂરીયાતવાળા કોલેજમાં ભણતા વિદ્યાર્થી ભાઈઓને, જેઓએ કોલેજમાં ફી ભરી હોય તેવા કુલ ૨૧ વિદ્યાર્થી ભાઈઓને આ વર્ષે રૂા. ૩૭૫૦/- અંકે રૂપીયા ત્રણ હજાર સાતસો પચાસની શિષ્યવૃત્તિ આ સભા તરફથી આપવામાં આવેલ છે.

## ભેટ આવેલ

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાના શ્રી કેળવણી સહાયક કાયમી અનામત ફંડમાં શ્રીમાન શેઠશ્રી સ્વ. પ્રેમચંદભાઈ ચાંપશીભાઈ તરફથી (હસ્તે શ્રી પ્રમોદકાન્ત ખીમચંદભાઈ શાહ) રૂા. ૧૦૦૧/- અંકે રૂપીયા એકહજાર એક ભેટ આપવામાં આવેલ છે. તે બદલ ખૂબ આભાર માનવામાં આવે છે. ધન્યવાદ.

સભાસદ અંદુઓ અને સભાસદ બહેનો,

સાવનચ જણાવવાનું જે સં. ૨૦૪૮ ના કારતક સુદ ૧ શુક્રવાર તા. ૭-૧૧-૯૧ના રોજ બેસતા વર્ષની ખુશાલીમાં આ સભાના સ્વ. પ્રમુખશ્રી શેઠશ્રી ગુલાબચંદભાઈ આણંદજી તરફથી પ્રતિ વર્ષ કરવામાં આવતી રૂા. ૫૦૦૦ થી ૧૧-૦૦ આપશ્રીને પધારવા અમારું સપ્રેમ આમંત્રણ છે. કારતક સુદ પાંચમને જ્ઞાનપંચમીના શુભ દિને સભાના હોલમાં કલાત્મક રીતે જ્ઞાન ગોઠવવામાં આવશે. તો દર્શન કરવા પધારશોજી.

## “આવતો અંક”

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” નો આવતો અંક તા. ૧૬-૧૨-૯૧ ના રોજ બે માસનો સંયુક્ત અંક બહાર પડશે.

# શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

માનહર્તાત્રી : શ્રી પ્રમોદકાંત ખીમચંદ શાહ એમ. એ., બી. કોમ, એલ. એલ. બી.



## ધ્યાન - સાધના



ગયા અંકના પાના નં. ૮૮ થી ચાલુ

: મૂળ લેખક :

પૂ. શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિચરણ મ. સા.

: અનુવાદક :

ડા. કુમારપાળ દેસાઈ

### રહસ્યનું પ્રાગટ્ય

ત્રીજી આલંબન છે પરાવર્તના. સાધકે બાચના દ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. પૃથ્વીના મેળવીને સમાધાન મેળવ્યું. પછી એને વારંવાર દોહરાવવાથી અથવા તો એના પર પુનઃ પુનઃ ચિંતન-મનન કરવાથી એ જ્ઞાન, એ સમાધાન કે એ અનુભવ દૃઢ બની રહે છે. આવી પરાવર્તના કરવામાં આવે નહીં તો જ્ઞાનની વિસ્મૃતિ થઈ જવાની સલાહના રહે અને પરિણામે વિકટ પરિસ્થિતિમાં ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર રહેવાની બાબત ભૂલીને અન્ય અશુભ ધ્યાન તરફ દોરવાઈ જાય. એને કોઈ રસ્તો સૂઝશે નહીં. ગુરુએનો સમાગમ પણ સદાય સાંપડતો નથી. ગુરુ ન હોય ત્યારે કોઈ સમસ્યામાં સાધક મૂંઝાય જાય તેવે સમયે ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર રહેવા માટે પરાવર્તનાનું આલંબન લેવું જ શ્રેયસ્કર છે. ગુરુ પાસેથી જે કંઈ શિક્ષણ કે અનુભવ સાંપડ્યો, જે સમાધાન મેળવ્યું તેનું વારંવાર ચિંતન-મનન કરતા રહેવું જોઈએ અને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે

એનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. વળી એક જ વાર પર ઊંઠાણથી વારંવાર ચિંતન-મનન કરવામાં આવે તો નવા નવા અર્થોની શકુરણા થાય છે અને અનેક ગૂઢ રહસ્ય પ્રગટ થઈ જાય છે.

### ચાર અનુપ્રેક્ષા

ચોથું આલંબન છે અનુપ્રેક્ષા. ધર્મધ્યાનમાં એકાગ્ર થવા માટે ધ્યેય અને ધર્મને અનુરૂપ આત્માના ઊંઠાણમાં રૂબરૂ લગાવવી ત અનુપ્રેક્ષા કહેવાય. આવી અનુપ્રેક્ષા દ્વારા સિદ્ધાંતના સારમાં વારંવાર રૂબરૂથી અનુભવરત્ન સાંપડે છે અને જ્ઞાનના મોતી પ્રાપ્ત થાય છે. આથી ધર્મધ્યાનના આલંબનને માટે ચાર અનુપ્રેક્ષાઓ દર્શાવવામાં આવી છે. (૧) એકવાનુપ્રેક્ષા (૨) અનિત્યાનુપ્રેક્ષા (૩) અશરણાનુપ્રેક્ષા અને (૪) સસારાનુપ્રેક્ષા. આ ચાર અનુપ્રેક્ષાઓને લીધે વ્યક્તિ આર્ત-રોદ્રધ્યાનમાં જતો અટકે છે અને ધર્મધ્યાનના પૃથ્વી આગળ પ્રયાણ કરે છે. આજે

અનુપ્રેક્ષાએનું ક્રમશઃ ચિત્તન આ પ્રમાણે છે.

## ૧. એકત્વાનુ પ્રેક્ષા

આ જગતમાં હું એકલો આવ્યો છું અને એકલો જ જવાનો છું મારા આત્મા સિવાય મારું બીજું કાંઈ નથી અને હું પણ બીજા કોઈનો નથી. સામાન્ય રીતે જોઈએ તો ‘હું’ અને ‘મારું’ નો વિચાર કરીને મનુષ્ય દુઃખી થતો હોય છે. કોઈ પણ વસ્તુમાં એનું મમત્વ થાય એટલે એના સંયોગ-વિયોગથી દુઃખી રહે છે અથવા તો એ વસ્તુઓ એની પાસે હોય નહિ તો તે મેળવવા માટે એ હિંમ્મા, ચેરી, દગ્ગા, અસત્ય અને અનીતિ-મય સાધનોનો અશરો લેવાનું વિચારે છે.

આમ ધર્મધ્યાનમાં પ્રગતિ સાધવા માટે કરેલો પ્રયાસ આ અનુપ્રેક્ષાના અભ્યાસમાં આત્મ-સૌંદર્યધ્યાન જ વધારે છે. આમાં ધર્મધ્યાની પોતાના મનમાં એવી ગાંઠ લગાવે છે કે આ શરીર પણ તારું પોતાનું નથી. તો પછી મકાન, ડુકાન, ખન, સગા-સંબંધી કે સંપ્રદાયના અનુયાયી વગેરેનું પણ કોઈ પોતાના નથી. કેવળ એક આત્મા જ પોતાનો છે તો એ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ તરફ જતા માટે એ ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર થશે. ધર્માચરણમાં દૃઢ રહેવાની ભાવના ભાવશે.

## આત્મૌપમ્યનો ભાવ

એકત્વ-અનુપ્રેક્ષાનું બીજું પાસું એ છે કે દરેક-સુધી પહોંચવા માટે વિશ્વના તમામ આત્માઓ સાથે એકત્વની ભાવના હોવી જરૂરી છે. જગતના સમસ્ત આત્માઓ પ્રત્યે આત્મૌપમ્ય ભાવ-એકત્વ ભાવની અનુપ્રેક્ષા છે જગતના બધા જ જીવો મારી માફક સુખ પ્રિય છે અને એમને દુઃખ અપ્રિય છે. કોઈ દુઃખ હનિતું નથી. કોઈ પોતાની હિંસા થાય કે કોઈ એની સાથે અસત્ય આચરણ કરે તેમ હનિતું નથી. પોતાની સાથે કોઈ ઝગડો કે ભેદમાની કરે તે તેને ગમતું નથી. પોતાની ચીજવસ્તુ કોઈ ચેરી લે અથવા તો પોતાના હક્કને

કોઈ છીનવી લે તે ગમતું નથી. પોતાની સાથે કોઈ આવો વ્યવહાર કરે તો મનુષ્ય દુઃખનો અનુભવ કરે છે, પણ બીજાની સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે મનુષ્ય પોતાની આ વાતને અર્થાત્ પોતાના આ ધર્મને ભૂલી જાય છે અને હિંસા, અસત્ય આદિ અધર્મમય વ્યવહાર કરે છે. આથી જગતના સમસ્ત આત્માઓ અને એમાંય ખાસ કરીને મનુષ્ય આત્માઓ સાથે એકત્વ સ્થાપિત કરવા માટે એકત્વાનુપ્રેક્ષા જરૂરી છે.

મરુદેવી માતાએ પોતાના જીવનમાં આવી એકત્વાનુપ્રેક્ષા અપનાવી હતી. જ્યારે એમના પુત્ર ઋષભદેવે દિક્ષા લીધી અને તેઓ ધરખાર છોડીને ગામેગામે વિચરણ કરવા લાગ્યા ત્યારે પુત્ર વિયોગમાં મરુદેવી માતા અત્યંત ચિંતા અને પુષ્કળ રુદ્ધન કરવા લાગી. પોતાના પૌત્ર ભરતને એ બાર-બાર ઋષભદેવના સમાચાર પૂછતી કે તેઓ ક્યાં છે ? આવી રીતે એ આત્મધ્યાન કરતી હતી. ભગવાન ઋષભદેવ વચરણ કરતાં કરતાં અયોધ્યામાં પધાર્યા અને એમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. તેઓ વિશાળ ધર્મક્ષમા (સમવસરણ) માં બેસીને સહુને ધર્મોપદેશ આપતા હતા આની બાજુ થતાં જ ભરત પોતાના દાદી મરુદેવીને હાથો પર બેસાડીને ઋષભદેવ ભગવાનના દર્શન કરાવવા માટે લઈ આવ્યો. હાથી સમવસરણની નજીક પહોંચ્યો ત્યારે મરુદેવી માતા સમવસરણની રચના જોઈને તેમજ હિંસક અને અહિંસક પ્રાણીઓને શાંતિથી બેઠેલા જોઈને સ્તબ્ધ બની ગયા. તેઓ વિચારવા લાગ્યા, “હું તો માનતી હતી કે મારો ઋષભ દુઃખી છે, પરંતુ એની પાસે તો બધા પ્રાણી પેઠા છે અને એની સેવા કરે છે. એનો ઉપદેશ સાંભળે છે. આવા સુખનું શું કારણ હશે ?”

માતા મરુદેવીને વિચારતાં વિચારતાં સ્વયં સ્કુરણ થઈ કે આ સર્વ સુખ શરીર સાથેના એકત્વને કારણે નહીં, બલકે આત્મા સાથેના એકત્વને કારણે સાંપડ્યા છે. શરીર તો કોઈનું હોતું નથી. પરંતુ આત્મા શાશ્વત છે અને એની સાથેના

એકત્વ-આત્મૌચર્ય દ્વારા જ આ શક્ય બને છે. જગતના બધા જ પ્રાણીઓને પોતાના સમાન જાણીને એમના સુખદુઃખને પ્રમજનાર એમને સુખ પ્રાપ્ત થાય એને દુઃખ દૂર થાય તેવો વ્યવહાર કરીને જ વિશ્વ સાથે એકત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. વિશ્વના સર્વ આત્માઓ સાથેના એકત્વને કારણે જ ઋષભને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું અને આ બધા જ એમની ચિંતા સેવા કરી રહ્યા છે. માત્ર ઋષભના શરીર સાથેના મમત્વને લીધે દુઃ આત્મધ્યાન કરી રહી હતી.

આ રીતે એકત્વાનુપ્રેક્ષાથી મરુદેવીનો આત્મા ધર્મધ્યાન અને પછી શુકલ ધ્યાનમાં સ્થિર થઇ ગયો. એમનો આત્મા ક્ષપકશ્રેણી પર આરૂઢ થઇને કેવળજ્ઞાનથી યુક્ત થયો અને આયુષ્યક્ષય થતાં એમને તરત મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઇ. આ છે એકત્વાનુપ્રેક્ષાનું પરિણામ.

## ૨. અનિત્યાનુપ્રેક્ષા

સંસારના તમામ પદાર્થો, ખુદ સગા-સંબંધી, ધનસંપત્તિ, ઘરખાર, કુટુંબ અને આ શરીર પણ અનિત્ય અને ક્ષણભંગૂર છે. ઉત્પન્ન થનારો દરેક પદાર્થ નાશવંત છે. સાથેસાથ એ પણ સત્ય છે કે કોઇ જીવ સુખી કે દુઃખી, ધનિક કે નિધન, રોગી કે નિરોગી હોય, પણ એની એક જ સ્થિતિ હંમેશાં રહેવાની નથી. પરિસ્થિતિઓ બદલાતી હોય છે.

જે શરીરને લીધે સંબંધ અને સગપણના તંતુ જોડાયેલા છે અથવા તો જે ધનસંપત્તિ સાથે મારાપણું, વળગેલું છે તે પણ નષ્ટ થવાની જ છે, કાયમ રહેવાની નથી. શરીર, ધન કે કુટુંબ આદિ કોઇ પણ પોતાની સાથે આવનાર નથી. અંતીમ કાળ પછી એ બંધું અહીં જ રહી જવાનું છે. તો પછી શા માટે દુઃ શરીરને વશ થઇને આત્મ-રૌદ્રધ્યાન કરું ? શા માટે આ શરીરને માટે ધન કે સાધન મેળવવા ચોરી કરું, ધાડ પાડું, હિંસા

કરું ? શા માટે શરીર કે શરીરની પ્રિય વસ્તુનો વિચેર થતાં દુઃખી થઇને વિલાપ કરતો કરું ? મારે તો નિત્ય એવા આત્માને માટે જ સધળો પુરુષાર્થ અને સર્વ ચિંતન કરવું જોઇએ. આ રીતે અનિત્યાનુપ્રેક્ષા દ્વારા આત્મ-રૌદ્રધ્યાનથી દૂર જઇને ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર થવું જોઇએ.

## ૩. અશરણાનુપ્રેક્ષા

જન્મ, જરા, મૃત્યુ, રોગ, લય અને અનેક દુઃખોથી પીડીત આ સંસારમાં કોઇ પણ આ આત્માને શરણ આપનાર નથી. આત્માને શરણ આપનાર તો સ્વયં પોતાનો આત્મા જ છે માનવી સંકટ સમયે પોતાના મિત્રો, સગા-સંબંધીઓ અને સાંસારિક પદાર્થોનું શરણ શોધે છે. પરંતુ જ્યાં તેઓ ખુદ અશરણ અને અસુરક્ષિત હોય તે બીજાના શરણઘાતા કઇ રીતે બની શકે ? જો વિપત્તિ કે દુઃખના સમયમાં શરણ ન આપી શકે, સુરક્ષાનું આશ્વાસન ન આપી શકે અથવા તો સહાયક બની શકે તેમ ન હોય તો શા માટે બીજાની પાસે આશા રાખીને મારે દુઃખી થવું જોઇએ ? કંઈ સહયોગ ન આપે તો શા માટે એમના વિશે સારું-નરસું કહેવું જોઇએ ? શા માટે કોઇના આશ્રયની કે સહાયતાની સ્પૃહા રાખવી જોઇએ ?

સામાન્ય રીતે મનુષ્યનો એ સ્વભાવ છે કે જો કોઇ એને વિપત્તિમાં સહાય, શરણ કે આશ્રય આપે નહીં તો એ હાય-વોય કરતો રહવા-કૂટવા માંડે છે અને આત્મધ્યાન કરીને શોકવિહ્વળ બની જાય છે. જેમની પાસેથી એણે સહાયની અપેક્ષા રાખી હતી તેઓ સહાય કે શરણ ન આપે તો એમના વિશે ખરાબ વિચારવા માંડે છે અથવા તો એમના ધનવૈભવ આંચડી લેવા કે એમના પર પ્રહાર કરવાની યોજના ઘડે છે.

આને સમયે આત્મ-રૌદ્રધ્યાનથી દૂર કરીને અશરણ-અનુપ્રેક્ષા અશાંત માનવને ધર્મધ્યાન તરફ વાળતા સમજાવે છે કે અરે બાઈ ! આ જગતમાં



ધર્મ જ એક માત્ર શરણહાતા છે. શુદ્ધ ધર્મનો જ આશ્રય શા માટે લેતો નથી જેનાથી તને શાશ્વત શાંતિ અને સુખ મળે ? આને માટે ધર્મપુરુષો-આરહંતો, સંકલ્પે અને સાધુઓ-નું શરણ લેવામાં આવે છે.

આ વિષયમાં મને એક વ્યવહારિક દૃષ્ટાંત યાદ આવે છે એક રાજકુમારે ક્યાંક એવું વાસ્તુ હતું કે માનવીએ પોતાનાથી શક્ય હોય તેટલા મિત્રો બનાવવા જોઈએ. બસ પછી તો એના પર મિત્રો બનાવવાની ધૂન સવાર થઈ ગઈ. મહેલમાંથી નીકળ્યો તો રસ્તામાં ઉજળા વસ્ત્ર પહેરેલા માણસ સાથે સુલાકાત થઈ ગઈ એણે પૂછ્યું, “રાજકુમાર, ક્યાં જઈ રહ્યા છો ?”

રાજકુમારે કહ્યું, “ક્યાંય નહીં. મિત્ર બનાવવાની ઇચ્છાથી નીકળ્યો છું.”

ઉજળા વસ્ત્રવાળા શિષ્ટ માણસે કહ્યું, “તો મને જ બનાવી લો ને ? આજથી હું તમારો મિત્ર.”

રાજકુમાર ખુશ થઈ ગયો અને એને પોતાનો મિત્ર બનાવી લીધો. એથીયે વિશેષ એને મકાન, સંપત્તિ વગેરે આપ્યા. એ મિત્ર પહોંચ્યાની માફક એની સાથે રહેતો અને બધાજ કામ સાથે મળીને કરતા. આમ એ ચોવીસ કલાકમાં મિત્ર બની ગયો.

આ દરમિયાન એક બીજો મિત્ર પણ બન્યો, જે વાસ્તહેવારે રાજકુમાર પાસે આવતો અને વાતચીત કરી. હોજન કરી આદ્યો જતો. આ રાજકુમાર પોતાના સ્વાસ્થ્યને માટે બહાર ફરવા જતો હતો. અહીં એને એવો એક મિત્ર મળ્યો કે જે છ-આઠ મહિને એકાદવાર મળતો અને અભિવાદન કરતો, પણ તેઓ એકબીજાને જાણતા નહોતા.

આમ રાજકુમારે ત્રણ મિત્રો બનાવ્યા. એક વિવસ નગરમાં દુધાઈના યજ્ઞ. વ્યક્તિએ એક વેપા-

રીની હત્યા કરીને એની લાશ રાજકુમારના મહેલમાં મૂકી દીધી. આખું કાવતરું એટલું ખૂબી પૂર્વક યોજવામાં આવ્યું હતું કે તપાસ થયા બાદ રાજકુમારને અપરાધી ઠરાવવામાં આવ્યો. જ્યારે રાજકુમારની ધરપકડ કરવાનું વોરંટ નીકળ્યું ત્યારે કેટલાંક લોકોએ રાજકુમારને એવી સલાહ આપી કે તમે એવી જગ્યાએ છૂપાઈ જાઓ કે તમારી ભાળ ન મળે, નહિ તો તમને ફાંસી મળી જ સનજો.

રાજકુમારે વિચાર્યું, “ઓહ ! કેવો ફસાઈ ગયો ? લાવ મારા હંમેશના ગાદા (મિત્રને ત્યાં જઈને છૂપાઈ જાઉં).”

મધરાતે રાજકુમાર જેની સાથે ચોવીસે કલાક સાથે રહેતો હતો એ મિત્રને ત્યાં પહોંચ્યો. એને પૂરો ભરેલો હતો કે એનો મિત્ર એને જરૂર શરણ આપશે. સમય આવ્યે પોતાને માટે પ્રાણ આપે તેવો માનતો હતો. પોતાના નિત્ય મિત્રના ઘેર જઈને બહારથી ખૂમ પાડી. કવેળાએ પોતાનો મિત્ર આવેલો જોઈને તે આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયો. એણે ધરની બારીમાંથી ડોકું કાઢીને પૂછ્યું, “કહે લાઈ આવે સમયે કેમ આવવું પર્યું ?”

રાજકુમાર બેઠ્યો, “અરે શું વાત કરું ? મોટી આફતમાં ફસાઈ ગયો છું. મારા પર ખૂનનો આરોપ છે અને ધરપકડનું વોરંટ છે તેથી વિચાર્યું કે લાવ મિત્રને ત્યાં જઈ છૂપાઈ જાઉં જેથી કોઈને મારી ભાળ મળે નહીં અને હું ફાંસીના ફંદામાંથી બચી જાઉં. આથી જ હું તારે ત્યાં આવ્યો છું.”

નિત્યમિત્ર મૂંઝાયો અને કહેવા લાગ્યો, “અરે સલા માણસ ! ખીજું તો ઠીક પણ મારા બાળ-બચ્ચાનો ખ્યાલ કરવો હતો. ખેર ! તું તો આફતમાં ફસાયો, પણ મને શાનો ફસાવે છે ? મૃત્યુદંડની સજા થઈ છે તેવા અપરાધીને ઘરમાં રાખું તો તો મારું આવી જ બને. તારી સાથે મને પણ મૃત્યુ-દંડની સજા મળે, જલદી અહીંથી ચાલ્યો જા. કોઈ તને અહીં નેશે તો મારું આવી બગશે.”

રાજકુમારે વિચાર્યું, “ઓહ ! હવે ક્યાં જઈ ? ગિરજાનન મિત્ર આવું કરે તો બીજે ક્યાં અશરો મળશે ? ”

એવામાં જ એને એનો બીજો મિત્ર યાદ આવ્યો અને વિચાર્યું, “લાવ પ્રસંગોપાત્ત મળે છે તેવા એ મિત્રની પાસે જઈ” હંમેશાં તો નહીં પણ પર્વ કે શુભ પ્રસંગોના દિવસે એ મળતો હતો.

રાજકુમાર ગયો ત્યારે એનો મિત્ર ઝડપમાં લટાર મારતા હતા. રાજકુમારે તરત જ પર્વમિત્રને ઓળખી કાઢ્યો. એની સાથે હાથ મિલાવ્યા. આ પર્વમિત્ર રાજકુમારને ઘરની અંદર લઈ ગયો અને ખૂબ આગતા સ્વાગતા કરી. અદ્વારો કસોટી પછી પૂછ્યું, “કહે ભાઈ ! આજે આ ગરીબને ત્યાં આવવાની કૃપા કેમ કરી ? ”

રાજકુમાર બોલ્યો, “રાત્રીએ મને મૃત્યુદંડ ફરમાવ્યો છે. એનાથી બચવા માટે તારે શરણુ આવ્યો છું. જો તું મારી રક્ષા કરાશે તો આજીવન તારો ઋણી રહીશ ”

આશરો આપવાની વાત સાંભળતાં જ મિત્રના ચહેરાનું ઋણુ ઊડી ગયું. એ બોલ્યો, “તમે કહો તો તમારા માટે પ્રાણ આપવા તૈયાર છું. કહો તેટલું ધન કે જમીનન્યાયદાદ આપી દઉં, પરંતુ આશરો આપવાની બાબતમાં હું લાચાર છું. ”

રાજકુમારને અહીંથી પણ નિરાશ થઈને પાછા જવું પડ્યું. એ હિંમત હારી બેઠો. એ મિત્રોના આવા જવાબને કારણે ત્રીજો મિત્ર યાદ આવ્યો. પણ એની પાસે જવાની હિંમત ચાલી નહીં. ત્રીજો જુદારમિત્ર હતો. રાજકુમારે વિચાર્યું કે જ્યાં નિત્યમિત્ર અને પર્વમિત્રએ જાકારો આપ્યો છે ત્યાં ત્રીજો મિત્ર પાસેથી શું આશા રાખું ? આજ સુધી ક્યારેય એને કોઈ મદદ કે સહાય કરી નથી પછી કયું મોં લઈને એની પાસે જઈ ?

આમ છતાં આશા-નિરાશના તરંગોમાં ફંગો-

ળાતા રાજકુમારે મન મારીને ત્રીજો મિત્રને ત્યાં જવાનું નક્કી કર્યું, ત્રીજો મિત્ર પોતાના ખંઠમાં બેસીને કામ કરી રહ્યો હતો. રાજકુમારને જોતાં જ એણે બધું કામ છોડી દીધું અને તેનું સ્વાગત કર્યું. રાજકુમારના ચહેરા પરની ઉદાસીનતાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે રાજકુમારે પોતાની આખીય આપવીતી સંભળાવી.

ત્રીજો મિત્રએ રાજકુમારને આશ્વાસન આપતાં કહ્યું, “સહેજે ગભરાઈશ નહીં. આ ઘરમાં તને આશરો તો મળશે જ, પરંતુ જરૂર પડે તારે માટે પ્રાણ ન્યોછાવર કરવા તૈયાર છું. તું બોક્કર રહે તારો કોઈ વાળ વાંકો કરી શકશે નહીં. આવ અંદરના ખંઠમાં જઈ આરામ કર. માત્ર એક વાતનું ધ્યાન રાખજે કે આ ઘર છોડીને બહાર જતો નહીં. નહીં તો તારા જાનનું જોખમ ઊભું થશે. ”

રાજકુમારને જાણે નવું જીવન મળ્યું. નિશ્ચિત-પણે અહીં રહેવા લાગ્યો. રાજકુમારને ગિરજાતાર કરવાનું રાજનું વોરંટ નિષ્ફળ ગયું. રાજકુમારની ચિંતા દૂર થઈ.

આ તો દૃષ્ટાંત છે. હવે એનો મર્મ વિષય. સાંસારિક જીવફળી રાજકુમાર છે અને શરીર એની સાથે ચોખ્ખો કલાક રહેતો નિત્યમિત્ર છે. શરીર પડછાયાની માફક સાથે રહેતું હોવા છતાં વખત આવે સાથ છોડી દે છે. યોગ્ય શરણુ આપતું નથી. બીજો પર્વમિત્ર એટલે કે પરિવાર અને સગાસંબંધી છે. જે કવાચિત બવડાવી, પીવડાવી શકે છે, પરંતુ શરણુ આપી શકતા નથી. ત્રીજો જુદારમિત્ર તે ધર્મ છે. એના તરફ સાંસારિક જીવફળી રાજકુમાર ઓછું ધ્યાન આપે છે. એને કશું પૂછતો નથી, પરંતુ અક્ષત આવતા આ જ શરણુ આપે છે. મૃત્યુદંડનું વોરંટ આવે તો બધા ઉપેક્ષા કરવા માટે છે, પરંતુ એ સમયે ધર્મ જ આશ્વાસન અને શરણુ આપે છે. આથી અશરણુ ભાવના દ્વારા ધનધ્યાનનું શરણુ લેવાની વાત કહેવાઈ છે.

## ૪. સંસારાનુપ્રેક્ષા

સંસારમાં સર્વત્ર દુઃખ જ છે ક્યાંય કોઈ સુખ નથી. સંસારનું સ્વરૂપ જ એવું છે કે એમાં ઈષ્ટને વિયોગ અને અનિષ્ટને સંયોગ થતો રહે છે જેને પરિણામે જીવ દુઃખી થાય છે. આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાન બશ જીવને વારંવાર જન્મ-મરણ ભોગતવા પડે છે. ચોર્યાશી લાખ યોનિમાં કોઈ સ્થાન એવું નથી કે જ્યાં જીવે જન્મ લીધો ન હોય અને મૃત્યુ પામ્યો ન હોય. આમ છતાં કોઈ પણ જગ્યાએ એને વાસ્તવિક સુખ સાંપડ્યું નથી. બધા સંખ્યા સંસારિક સ્વાર્થને લાભ આપીને રચાય છે. ક્યારેક તો સંપત્તિ કે સુખ-સાધનની ખાખતમાં નજીકના સગાઓ પણ દુવૃત્તિ ધરાવતા હોય છે. ક્યારેક આની ઉપેક્ષા કરે છે. આ સમયે જીવ આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાનવશ થઈને દુઃખી થાય છે. જો આવા સમયે એ વિચાર કરે કે આ જગતમાં ધર્મ-સુવાય બીજી કોઈ ખાખત સુખ આપે તેમ નથી તેથી હું ધર્મને કેમ ન અપનાવું. જો ધર્મને અપનાવે તો ધર્મધ્યાનના પ્રભાવથી સુખ પ્રાપ્ત કરે છે આ રીતે સંસારભાવના સાધકને સંસારમાંથી અળગો કરે છે. જો જીવ સંસારમાં જ રૂંધાઈ રહે તો આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાન થાય છે, જેનાથી મુક્ત થઈએ તો જ ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર થવાય છે. આ રીતે સંસારાનુપ્રેક્ષાથી ચાર ગતિમાં બધી અવસ્થાઓમાં સંસારના વિચિત્રતાપૂર્ણ સ્વરૂપનું ચિત્તન કરીને આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાનથી દૂર જવું જરૂરી છે.

આ ચારેય અનુપ્રેક્ષાઓ ધર્મધ્યાનમાંથી ચલિત થતા સાધકને સ્થિર કરે છે.

### ધર્મધ્યાનનાં ચાર લક્ષણો

ધર્મધ્યાનને ઓળખવા માટે એના ચાર લક્ષણ બતાવવામાં આવ્યા છે. (૧) આજ્ઞા-રુચિ (૨) નિસર્ગ-રુચિ (૩) સૂત્ર રુચિ અને (૪) અવગાદ-રુચિ.

## ૧. આજ્ઞા-રુચિ

વીતરાગ આપ્તપુરુષ આજ્ઞામાં જેની રુચિ છે છે તેઓ ધર્મધ્યાન કરી શકે છે. અર્થાત્ જ કહેવાયું છે કે “આણાપ વમ્મો” અર્થાત્ આજ્ઞામાં જ ધર્મ છે. આ રીતે આજ્ઞા પર દૃઢ રુચિ રાખવી તે ધર્મધ્યાનનું ચિહ્ન છે. જેની રુચિ ભગવાનની આજ્ઞામાં નથી અને માત્ર પોકળ વાતો જ કરે છે તો સમજી લો કે એ ધર્મધ્યાનથી દૂર છે.

## (૨) નિસર્ગ-રુચિ

કશાય ઉપદેશ વિના પૂર્વભવના સંસ્કારને કારણે જે વ્યક્તિ ધર્મમાં, અહિંસા, સત્ય આદિ પાલનમાં તેમજ ધર્મકાર્યમાં રુચિ રાખે છે એવી નિસર્ગ-રુચિ ધરાવતી વ્યક્તિ ધર્મધ્યાનમાં લીન બની શકે છે. નિસર્ગ-રુચિ ધરાવતી વ્યક્તિમાં ધર્મધ્યાન હોવાનો સંકેત મળે છે.

## (૩) સૂત્ર-રુચિ

ધર્મશાસ્ત્રોમાં દૃઢ શ્રદ્ધા રાખીને ધર્મમાર્ગ પર યથાશક્તિ અનુસરણ કરતો હોય. આવી વ્યક્તિ સૂત્ર-રુચિ ધર્મધ્યાન કરી શકે છે. કોઈ સૂત્રમાં રુચિ હોય એટલે સમજી લો કે એનામાં ધર્મધ્યાન છે. આવી જ રીતે કોઈ વ્યક્તિને સૂત્રો સાંભળતા સાથે જ ધર્મમાં રુચિ લેવાનું શરૂ કરે તો માની લો કે એ ધર્મધ્યાનમાં છે.

## (૪) અવગાદ-રુચિ

આનું બીજું નામ છે વિસ્તાર-રુચિ. ક્રાંદ-શાંગી અથવા તો ધર્મશાસ્ત્રોને વિસ્તારથી વિવેચણ કરીને અને એમાં ઊંડા ઊતરીને સમજવાની શ્રદ્ધા કે રુચિ હોય તો તે ધર્મધ્યાન કરી શકે છે અવગાદ-રુચિ એ સાધકના ધર્મધ્યાનની પારાશીશી છે.

આ ચાર રુચિ હોય તો તે ધર્મધ્યાન હોવાની સૂચક છે. ચાર રુચિમાંથી કદાચ કોઈ એકાદ રુચિ હશે તોપણ ધર્મધ્યાનમાંથી ચલિત થતો માનવી



તરત જ વાચના આદિના આલંબન દ્વારા સ્થિર થઈ જશે. જેનામાં આ ચાર રુચિ નથી તેવી વ્યક્તિઓમાં અર્થ-કામની તીવ્ર રુચિ હોય છે, તેઓ ધર્મધ્યાનને નવના માણસનું સાધન માનીને ભૌતિક ચીજવસ્તુઓ તરફ વધુ ધ્યાન આપશે.

### શુકલ ધ્યાન

શુકલધ્યાન સર્વોત્કૃષ્ટ ધ્યાન છે. આ ધ્યાન સાધકને મોક્ષની સાથે નિકટ લઈ જાય છે, પરંતુ એની પ્રાપ્તિ પહેલાં ધર્મધ્યાનના સંસ્કારોની દૃઢતા જરૂરી છે. આવી સાધના પરિપક્વ થિયે જોઈએ.

શુકલધ્યાનના ચાર પ્રકાર છે. (૧) પૃથક્ત્વ-વિહાર-સંવિચારી (૨) એકત્વ-વિતર્ક-નિર્વિચારી (૩) સૂક્ષ્મ-ક્રિયા-પ્રતિપાતી અને (૪) સ્મૃતિ-નિર્વાહ-નિવૃત્ત

આ ચાર પ્રકારના ધ્યાન આત્મા અને શરીરના લેહવિશાનને કારણે છે, શુકલધ્યાનના ચાર લક્ષણ છે. અચ્ચથા, અસંમોહ, વિવેક અને વ્યુત્સર્ગ. આ ચારેનો અર્થ સ્પષ્ટ છે. કોઈ પણ પ્રકારની વ્યથા, સંમોહ, આવેક કે અવ્યુત્સર્ગ હોય તો શુકલધ્યાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી. એ જ રીતે શુકલધ્યાનની પહેચાન પણ આ ચાર દ્વારા જ થાય છે.

શુકલધ્યાનમાં સ્થિર રહેવા માટે ચાર આલંબન છે, (૧) કોઈ ન કરવો. (૨) ગર્વ ન કરવો. (૩) માયા ન કરવી અને (૪) લોભ ન કરવો. આનો અર્થ એ કે કોઈ, માન, માયા, લોભ સૂક્ષ્મરૂપે હોય તો પણ સાધક શુકલધ્યાનમાંથી ચલિત થઈ જાય છે. આ ચારેનો સંપૂર્ણ ક્ષય થાય તો જ શુકલધ્યાન પ્રગટ થાય છે.

શુકલધ્યાનને માટે ચાર અનુપ્રેક્ષા છે. (૧) અનન્તવર્તિતાનુપ્રેક્ષા (૨) વિપરિણામાનુપ્રેક્ષા (૩) અશુભાનુપ્રેક્ષા (૪) અપાયાનુપ્રેક્ષા.

શુકલધ્યાનનો વિષય શૂન્ય ગહન છે. સંક્ષેપમાં તમારી સામે એના સ્વરૂપ અને લેહ દર્શાવ્યા છે. વિશેષ વિસ્તાર કરવાનો અત્યારે સમય નથી.

આ રીતે ધ્યાન સાધનાના ગુદા ગુદા પાસાં-એનો આપણે વિચાર કર્યો. વાસ્તવમાં સાધક ધ્યાનની કે અન્ય કોઈ પણ પ્રકારની સાધના કરવા માગે છે ત્યારે એ સાધનાની આસપાસ બધા જ સાધક બાધક કારણોનો વિચાર કરવો પડે છે. કોઈ વ્યક્તિ આંખો વાળીને એને પાણી પાય નહીં, એનો બરાબર ઉછેર કરે નહિ, અથવા તો એની યોગ્ય બળવણી કરે નહીં તો એની આંખો વાવવાની મહેનત નિષ્ફળ જાય છે. એ જ રીતે ધ્યાનની સાધનાનો આરંભ કર્યા પછી જો એ સાધનાની સતત સંભાળ લેવાય નહીં, તેની આસપાસના અવરોધક કારણો દૂર કરાય નહીં અથવા તો આત્મ-રોદ્ર ધ્યાનથી એને બચાવવામાં આવે નહીં તો બધી જ મહેનત પર પાણી ફરી વળે છે.

આજે તો વ્યક્તિ સાધના દ્વારા ભૌતિક વસ્તુ-એની પ્રાપ્તિની આશા રાખે છે. તેઓ ઇચ્છે છે કે અમારી સર્વાંત્ર પ્રશંસા થાય. આગુબાગુ અનુયાયીઓની ભીડ જામે અને એમનો જયજાજ ગુંજતો રહે. આવી કોઈ બાબતને અથવા તો કોઈ ભૌતિકવસ્તુની પ્રાપ્તિને સાધનાનું ફળ માનતા હશે તો સમજી લેજો કે તમે ભ્રમમાં છો. સાધનાનું ફળ તો કષાયની મંદતા, અહિંસા-સત્ય આદિ પ્રત્યે દૃઢતા, આંતર અને બાહ્ય એકતા. વિશ્વના તમામ આત્માઓ સાથેના એકત્વમાં વિકાસ તથા જીવનની પવિત્રતા અને સરળતા છે. જો અવુ' નહીં હોય તો માત્ર વાંચો પહેરી લેવાથી અથ તો ક્રિયા કરવાથી સાધનાના વૃક્ષ પર સુંદર ફળ આવશે નહીં.

મિત્રો! ધ્યાનસાધના માટે પણ તમે દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચારીને, પુરુષાર્થ કરશો તો અવશ્ય એના સુફળ પામશો.



# ભવસાગર તરવા

## નંપ નાપા નૌકા બીજ

મહાપદાર્થ શ્રી સિદ્ધ મહારાજ

( વિ. સં. ૨૦૪૫માં દાઠા (સૌરાષ્ટ્ર) મુકામે ચૈત્રી ઓળીમાં અપરિણા શ્રી નરપદજીના વ્યાખ્યાનોનું સારંસુત અવતરણ )

વ્યાખ્યાતા :

પૂ. પં. પ્રભુન્નવિજયજી ગણી.

અવતરણકાર :

પૂ. દુનિ શ્રી રાજહંસવિજયજી મ.

સિદ્ધ બળે ભગવાંત

આજે આરાધનાનો બીજો દિવસ છે. આપણા અનંત ઉપકારી શ્રી અરિહંતોએ સૌથી મોટો ઉપકાર એ કર્યો કે આ જગતમાં ઘોઘ પણ જીવોને પોતાના વાસ્તવિક ઇષ્ટસુખની ખબર નહોતી તે પહેલી એને ખબર આપી. ખબર આપ્યા પછી એ ગામ કયા રસ્તે જવાય? વચ્ચે વિટંબણા આવે, તેનો પાર કેવી રીતે પમાય? તેના ઉપાયો બતાવ્યા, માર્ગ બતાવ્યો, નકશો દોરી આપ્યો, આ જ મોટો ઉપકાર છે.

આજે શ્રી મહાવીરસ્વામી ભગવાનને થયે ૨૫૦૦ વર્ષ થયા છતાં દુનિયાનો ઘણો મોટો ભાગ આ મેક્ષમાર્ગની સિદ્ધ થવાની બાબતોમાં ભ્રમણામાં રાવે છે. તેઓ સત્યથી ઘણાં દૂર છે. આજે પણ કેટલાક એવું માને છે કે જે જીવને ગાતમાં હોય તે ત્યાંથી મરીને તે જ ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય. મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય અને તિર્યંક મરીને તિર્યંક જ થાય ખરાબ કામ કરે તો એ જ ગતિમાં ખરાબ થાય રાજા મરીને બીલ થાય. અને સારા

કામ કરે તે સારા થાય. એટલે કે એ જ ગતિમાં બીલ મરીને રાજા થાય પણ એ ગતિની બહાર નીકળે નહિ. જન્મ-મરણના ચક્રમાંથી એનો છૂટકારો જ ન થાય જ્યારે ભગવાને તો કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછીના પહેલાં જ સમવસરણમાં જીવો જે કારણે કર્મ બાંધે છે, કર્મથી મુકાય છે અને કર્મથી રીખાય છે. તેનું જ નિરૂપણ કર્યું. દુઃખ, રોગ, જરા અને મરણનું દુઃખ ઘણાંએ કહ્યું પણ જન્મને દુઃખ કહેનાર જિનશાસન જ છે. એમાંથી છૂટકારો પામી શકાય છે એ વાત પણ ભગવાને જ કરી. બીજા કેટલાંક એમ માને છે કે જેમ કપૂર બીડી જાય છે તેમ જીવમાત્ર પણ આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં ઉડી જાય છે તો પ્રશ્ન એ થાય છે એ ઉડીને ગયું કયાં? કયા સ્વરૂપે રૂપાંતર થયું? કપૂરના અભાવની જ આત્માનો પણ શું અભાવ થાય છે? મુક્ત થાય છે? તેનો અર્થ કેટલાક એમ કરે છે કે કાષ્ઠની જેમ જઈ થઈ જાય અથવા આકાશની જેમ વ્યાપક થઈ જાય. કેટલાક દેવલોકને મેક્ષ માને છે. આ બધી માન્યતા ધૂંધળી, અસ્પષ્ટ અને અજ્ઞાનમૂલક છે.

જ્યારે અરિહંત પરમાત્મએ ચોક્કો-અણુક અસંદિગ્ધ માર્ગ બતાવ્યો. ગતિ ચાર છે. અને તેમાંથી છૂટવાનો માર્ગ છે ! હા, એવા કેટલાક જીવો છે જે કોઈ કાંઈ મોક્ષ જવાના નથી. મોક્ષ જવાની યોગ્યતા તેનામાં નથી, માટે તે અભવ્ય કહેવાય છે. અભવ્યનો જીવ અનાદિકાળથી આ સંસારમાં ભટકે છે અને અનંતકાળ સુધી રખડશે. ભવ્ય, અભવ્ય, બાલેભવ્ય, દુર્ભવ્ય આવા વિભાગો પાડ્યા છે. તેમાં અભવ્ય ચાર ગતિમાં રખડ્યા જ કરશે. જાતિભવ્ય અને અભવ્ય માટે એવું કહેવાય કે જાતિભવ્યમાં યોગ્યતા છે. પણ તેને મોક્ષમાર્ગના યોગ જ નહીં થવાનો અને અભવ્યને મોક્ષમાર્ગને યોગ થવાનો પણ તેનામાં યોગ્યતા જ નથી. બ્ય-વહાર શબ્દપ્રયોગ કર્યાએ તો એક વિધવા છે અને એક વન્યા છે. મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય સાત કે આઠ વાર થાય. નારક મરીને નરકમાં ન જાય. દેવ મરીને દેવમાં ન જાય. આ ચાર ગતિ બંધનરૂપ છે અને તેમાંથી છૂટવાનો માર્ગ પણ છે. આ વિગતોની વાત શાસ્ત્રને સાદી રીતે સ્પષ્ટ બતાવી. સત્ય હંમેશા સાદુ સરળ હોય છે. કુટિલતા અસત્યની છાયામાં રહેતી હોય છે. હવા, પાણી, આકાશ, પ્રકાશ આ બધું સર્વજનસુલભ છે. સરળતાથી મળનારું છે પ્રભુએ કહ્યું કે, “પરબ્રહ્મનું મૂળ કારણ કર્મની જઠ છે. તે કર્મ કાઢો તો બ્રહ્મ બંધ થઈ જશે” આપું સાદુ સત્ય બતાવ્યું તે જ ભગવાનનો મોટો ઉપકાર છે. આ જગતમાં એવા કેટલાક જીવો છે કે જેમને મોક્ષનો માર્ગ તો દુર નહીં પણ સુખના માર્ગની પણ ખબર નથી. મોક્ષમાં ગયા પછી પાછા ફરવાનું છે નહિ આપણે શ્રદ્ધાથી આ તત્ત્વોનો સ્વીકાર કરવાનો અને મનમાં ભાવિત થવાનું કે આ ભવમાં સમ્યક્ત્વ અને પરંપરાએ મોક્ષ જોઈએ છે. બે ધ્યેય હોય છે, એક અનંતર અને એક પરંપર, અહીંથી મુખર્ધ જવું હોય તો બસમાં પહેલાં ભાવનગર જવું છે એમ કહેવું પડે પછી ત્યાંથી મુખર્ધ જવાય એટલે આપણું અનંતર ધ્યેય સમ્યક્ત્વ અને પરંપરધ્યેય

શુકિત છે. આ ભવમાં સમ્યક્દૃષ્ટિ-સાચી દૃષ્ટિ જોઈએ છે. જે દૃષ્ટિમાં બ્રાહ્મ-બ્રમ્હા ન હોય તે સાચી દૃષ્ટિ કહેવાય. તેથી દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય દેવ-ગુરુ-ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી તે છે. વીતરાગ પરમાત્મા સિવાય કોઈ દેવ નહિ. નિઃશય કચ્ચન-કામિનીના ત્યાગી સાધુ તે ગુરુ અને અરિ-હંતોએ જગતના જીવોના હિતને સામે રાખીને જે સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપ મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો છે તે ધર્મ છે. આ માનવું તે સમ્યક્ત્વ આપું સમ્યક્ત્વ આ ભવમાં અમને પ્રાપ્ત થઈ જાય આ અનંતર ધ્યેય છે. પહેલું આ આવે.

હવે વિચારો ! આ આપણામાં છે ? બીજા દેવને પણ દેવ માનીએ અને વીતરાગને પણ દેવ માનીએ આને પણ હું પત્ની માનું છું અને આને પણ પત્ની માનું છું. આપું ચાલે ? ના ચાલે. આ બાબતમાં તમે ચોક્કસ છો. તેમાં વિકલ્પ નથી. તેમ ધર્મ બાબતની માન્યતા સ્પષ્ટ થઈ જવી જોઈએ. આ સમજણ સ્પષ્ટ ન હોય તો જેનધર્મ પાર્થ્યાની ખુમારી પ્રગટતી નથી. કેમકે એકને સંપૂર્ણ સમર્પિત થવાનું નથી. આપણામાં શ્રદ્ધાની કચાશ છે. એ આપણને નડે છે. અદાર દેશના માલિક રાજા કુમારપાળનું સંપૂર્ણ ભારત, લંકા અને નેપાળ વિ. પ્રદેશ ઉપર આધિપત્ય હતું. કુમારપાળે ત્રણ ત્રણ વખત જીવનની બાજુ લગાવી દીધી. જીવનને હોઠમાં મૂક્યું. એક વખત દેવને માટે, એક વખત ગુરુને માટે અને એક વખત ધર્મને માટે કુમારપાળે દેવાધિદેવની આરતિ હિતારતાં હિતારતાં પ્રભુજી ઉપર જે પુષ્પો જોયા તે એકજ ઋતુના હતા. તે જોઈને કુમારપાળના મનમાં વિચાર ઝબક્યો. હું રાજા હોઉં અને મારા ભગવાનને જ ઋતુના ફુલ ન થઈ ? જ્યાં સુધી પરમાત્માને જ ઋતુના ફુલ ન થઈ ત્યાં સુધી મારે ચારે આહારનો ત્યાગ કેવું ! પ્રથમ સત્ત્વ ! અશક્ય જણાતું કાર્ય પણ સત્ત્વના પ્રભાવે શક્ય બને છે. નજીકમાં રહેલા સમ્યક્દૃષ્ટિ દેવે કુમાર-

પાળની ભાકત-શ્રદ્ધા અને સત્યશી પ્રસારિત થઇને છત્રે ઋતુના કુસ ઉદ્યાનમાં ઉગડવા, ઉદ્યાનપાલકે આવી વધાનણી આપી અને એ કુલ પ્રભુને ચઢવા કુસારપાળનાં આલયક પૂર્ણ થયાં. ત્યારથી પરમાત્માને દોજ છત્ર ઋતુના કુલ ચઢવા લાગ્યા.

એવો જ ધીરે પ્રસંગ છે કુમારપાળ ગુરુ મહારાજને વન્દના કરવા ઉપાશ્રયમાં ગયા ત્યારે કલકલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યના રચેલાં ગ્રંથો અને તે સિવાયના ગ્રંથોનું લેખનકાર્ય ધમધોધાર કરનારા સાસો લહીયા એમને એમ નવરા બેઠા હતા. ગપ્પા મારતા હતાં અને ખગાસા ખાતા હતા. મારા ગુરુમહારાજનાં ગ્રંથ લેખનનું કાર્ય કેમ અટક્યું? શું કારણ? પૂછતા ખબર પડી કે તાડપત્ર ખૂટી ગયા છે. નવા તાડપત્ર હજી આવ્યા નથી નવા તાડપત્ર કાશ્મીરથી આવે છે. કુમારપાળને યદ આગ્યું કે પાટણના ઉદ્યાનમાં પણ સંખ્યાબંધ તાડના વૃક્ષ છે. પોતે જાતે જ ઉદ્યાનમાં ગયા ઉદ્યાનપાલકને કહ્યું. આ તાડના પત્ર કાઢી આપો. લહીયાનું કામ અટક્યું છે ઉદ્યાનપાલકે કહ્યું, કૃપાળુ! આ બધા ખરતાડ છે. ગ્રંથ લખવામાં તો શ્રીતાડ જોઈએ, અને તે તો કાશ્મીરમાં થાય છે આ સાંભળીને કુમારપાળે ઉદ્યાનમાં ઊભા ઊભા જ નંકદપ કર્યો, ગમે ત્યાંથી શ્રીતાડ મળવા જોઈએ નહિ મળે ત્યાં સુધી ચલિત નહિ થાઉં અને ત્યાં જ હું કાઠિસ્સગ પૂર્ણ કરીશ. રૂઢાસને શુભ્યનુ મે શરીર ત્વગસ્થિમાંસ વિલંબ પ્રયાતુ । આવો અખંડ સંકલ્પ તો કલ્પવૃક્ષ છે તે શું ન આપે? અનન્ય સમર્પિતતા, નગદશ્રદ્ધા અને અખૂટસત્વ ધાયું પરિણામ લાવી આપે છે બધા જ ખરતાડ શ્રીતાડ થયાની ખબર ઉદ્યાનપાલકે આપી એટલે કુમારપાળે કાઠિસ્સગ પારપૂર્ણ કર્યો

આ ચમત્કાર છે. દેવ ગુરુ પ્રત્યેની ભક્તિનું આ ફળ છે શ્રદ્ધાનું આ સર્જન છે. ધર્મ પ્રત્યેની નિષ્ઠા પણ એવી જ હતી.

તેઓ જન્મજાત ક્ષત્રિય હતા. તેમની કુળદેવી કંટકેશ્વરી હતી. તે પણ તેવા જ પ્રકારની હોય. પ્રત્યેક વર્ષે ભોગ તરીકે તેનાં પાસે પાટા વધેશ્વરમાં આવતો હતો. કુમારપાળે કેવલી કથિત શુદ્ધ અહિંસામય ધર્મ સ્વીકાર્યો હતો. ગુરુ મહારાજ પાસે સમ્યક્ત્વ મૂલ્ય ખારવતો સ્વીકાર્યો હતા. પછી તો આ ન જ થઈ શકે! કુમારપાળે ભોગ ધરવાની અનિચ્છા દર્શાવી. કુળદેવી નારાજ થઈ પ્રાણ્તાંત્રિ આગ્યું. પણ કુમારપાળ કોનું નામ! પ્રાણ અને પ્રતિજ્ઞા એમાં તેણે પ્રતિજ્ઞાને પ્રિય ગણી પ્રાણ તો જન્મોજન્મ મળશે પણ પ્રતિજ્ઞાપાલનનો અવસર તો આવ્યો જ મળ્યો છે. દઢ રહ્યા, જે થાય તે ભલે થય તે ભલે થાય. જિતજેતામાં કોઈ શરીર ભગઈ ગયું. ડુવાટામાં પણ કથકારો નથી. ધર્મની નિષ્ઠા ન થાય તે માટે પ્રાણત્યાગ કરવાની તૈયારી કરી પણ ગુરુ મહારાજ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિજી મહારાજે તેમને એમ કરવાં વાર્યાં. તેઓના શુદ્ધ ચારિત્રના પ્રભાવે કંટકેશ્વરી દેવી ઉપાશ્રયની બહારના થાંભલા સાથે જ બંધાઈ ગઈ. ચરચરવા લાગી. ફરી આવું નહીં કરું તેવું કહ્યું ત્યારે તેને મુક્ત કરી. આ પ્રસંગથી કુમારપાળ અને પ્રભુના ધર્મનો જ્યજ્યકાર વર્તાયો. આમ કુમારપાળમાં જેમ પ્રભુના ધર્મની અચલશ્રદ્ધા દેખાય છે. તેવી રીતે આપણે પણ પવંકર્મના ક્ષયનો સર્વ દુઃખ ઉપાધિથી મુક્તિનો જે માર્ગ છે તે માર્ગથી તે ધર્મથી ચલિત ન થવું જોઈએ. ગમે તે રસ્તામાં પણ વીતરાગ એ જ દેવ અને તેનું કહેલું કહેનારા અને તેણે બતાવેલા માર્ગ ચાલનારા ગુરુ તે જ ગુરુ અને ચિતરાગ દેવે કરેલ શુદ્ધ દયામય ધર્મ તે ધર્મ. તે ધર્મ જ અમને માન્ય છે. આવી દઢ શ્રદ્ધા દ્વારા જ એક દિવસ સાચા સુખની અનુભૂતિ થઈ શકે છે. સુખની અનુભૂતિ એ તો સકલ જીવરાશીનું દ્યેય છે અને આપણું દ્યેય એનાથી જુદું ન હોય શકે આપણું અનન્તર દ્યેય સમ્યક્ત્વ આંશિક સુખ છે. અને પરંપર દ્યેય સર્વાંશ સુખ છે આ દ્યેયનું પળવાર

પણ વિસ્મરણ ન પરવડે. ક્યેય વિસ્મરણ તો મરણ છે અને આવું સાચું સુખ તો ધરે જ મળે. લોકમાં કહે છે કે પૃથ્વીના પડે ધર માણસ ગમે ત્યાં જાય, હરે ફરે મોજ મઝા કરે પણ ત્યથી કંટાળે એટલે ધર સાંભરે ધર કદી કંટાળે ન આવે. હવે વિચારો અત્યારે જ્યાં તમે રહો છો તે તમારું ધર છે ? તમારું ધર ક્યારે કહેવાય ? જ્યારે તમને તેમાંથી કંઈ ક્યારેપણ કદી ન શકે.

એક ચિત્રકાર હતો. બહુ જ સુંદર મનના ચિત્રો કરતો. તેની પીછીમાં એવો બહુ હતો કે કાગળ ઉપર તેના લક્ષરકો થાય અને માણસ હમણાં બોલશે તેન લાગે. મોર હમણાં કળા કરશે તેમ લાગે. એની ધરવખરી બહુ એાછી. કાગળનો નીંટો થોડી પીંછી થોડા રંગ નાની ગોઠડી અને એક લોટો. કાંઈ ઝાડની છાયામાં બેસી મનમોઝથી ચિત્રો કરે. ચિત્રો દોરતો હોય ત્યારે રસ્તે જનારા બધા જોવા ટેળે મળી જાય, એકવાર એ ટોળામાં ત્યાંના રાજા ભળ્યો. તેણે પણ આ ચિત્રારાની કળાની પ્રશંસા ખૂબ સાંભલી હતી. એટલે તે ત્યાં જોવા લાગ્યો. જોઈને તેના કળાત્રેમ પુલકિત થયો. ચિત્ર પૂરું થયું એટલે રાજાએ પોતાનો પરિચય આપ્યો અને વિનંતી કરી : આમ રસ્તાના કાંઠે ઝાડની નીચે ઉભાક રહો છો તેના કરતાં મારા મહેલમાં આવો તમને બધી સગવડ આપું. મજાથી ખાવાનું પીવાનું પહેવાનું એાઢવાનું આપું. હા, એક શરત ખરી મારા મનમાં આવે તે કિવસે તમને વિદાયગિરિ આપું, અને તે જ સણે તમારે સાક્ષ્યા જવાનું. જોનારા દરેકે પણ દરમ્માનગીર કરીને ચિત્રાશને મહેલમાં રહેવા જવા આચક્ર કર્યો, અને ચિતારો ગયો ક્યારે ન જોઈ હોય તેવી બધી સગવડો મળી છે. મજાથી રહે છે. ચિત્રો કરે છે. પણ ક્યારેક ક્યારેક ચિત્ર ચીતરવાનું ચાલતું હોય અને તેની પીંછી થલી જતી તે વિચારે ચઢી જતો રાજા કાઢી તો નહીં મૂકે ને ! ક્યાં સુધી રાખશે ! ક્યારેક તો રાજાના રસોઈયાએ

બનાવેલી વટૂરસલોજનની ઘાળીનો કાળીયો પણ હાથમાં અટકી જતો. અને અંતે એકવાર રાત્રે જ પોતે લાવેલો કાગળનો નીંટો. પીંછી ને ગોઠડી લઈને લેણે મહેલ છોડી દીધો. તેનું મન સતત ફફડતું ક્યારેક રાજા કાઢી મૂકશે એ ડર એને મૂઝવતો હતો. તેથી ખાવા પીવામાં કે ચિત્ર કરવામાં તેનું મન લાગતું નહીં. એટલે એક રાત્રે તેણે નિશ્ચય કરી દીધો કે રાજા મને કાઢે ત પહેલા હું જ નીકળી જઈ ! આવું ચંચળ અને અનિશ્ચિત જીવન જીવવામાં મજા કેમ આવે ! ખસ ! આવું જ આપણું છે. આ આપણું ધરનથી એટલે ગમે ત્યારે યમરાજા આપણને અહીંથી કાઢી મૂકે. પછી તમારા પોતાના જ ધરના માણસોએ અને તમે બનાવેલું તમે જેને તમારું કહો છો તેવા ધરમાંથી તમને કાઢશે. “કાઢો રે કાઢો એને સહુ કહે જાણે જનમયો જ નોતો.”

એક સિદ્ધભગવાંતોનું જ સ્થાન એવું છે જ્યાંથી તેમને ક્યારેય કાંઈ પણ કાઢનાર નથી. બસ સદા માટે સુખ આનંદ લોગબ્યા જ કરવાના આપણે સાધન સગવડ હોવામાં સુખ માન્યું. જ્યારે સિદ્ધ ભગવાંતોને કાંઈ જ ન હોવામાં સુખ છે. આપણે જેન અને જેમાં સુખ માન્યું તે બધા સુખો દુઃખથી નીંટળાયેલા છે. આધિ બાધિથી ભરેલા છે. મોગે રોગમય લોગમાં રોગનો ભય છે.

આ આધિ-બાધિ મનથી ને તનથી અનુભવાય છે. આ મન અને તન જ ન હોય તો ! “ન રહે વાંસ ન બળે વાતળી”. આધિ-બાધિ. તનમનથી લહીએ તસુ અભાવ સુખ ખાસો.

દેહમનેદૃષ્ટિમ્બા ભવતઃ શારીર માનસે દુઃખે ।  
તદ્ભાવસ્તદ્ભાવે સિદ્ધ સિદ્ધસ્વ સિદ્ધિસુખમ્ ॥

સિદ્ધભગવાંતના સુખનું વર્ણન કરતાં ધરવ થાય તેમ નથી.

જંસાર સુખ લીનો વગ્ગ અનંત કીનો માવ ન એક પ્રદેશમં.

સંસારના સઘળા સુખ લેગા કરીએ, તેમાં દેવલોકના સર્વાર્થસિદ્ધ સુધીના સુખ લેગા કરીએ તોય શુદ્ધ અત્યાના એક પ્રદેશના સુખની સરખામણીમાં ન આવે. આવા દુઃખના અંશ વિનાના, આવ્યા પછી કદી પાછા નહિ જનારા અને જેને મેળવ્યા પછી કશું જ મેળવવાની ઇચ્છા ન રહે તેવા સુખનાં સિદ્ધો નિરતર મહાલનારા હોય છે, માટે જે તેઓ રાતા-માતા છે. સુખી માણસો લાલચુદ હોય છે ને ! આવા સુખી આપણે બનવાનું છે. માટે જ લાલચણું આયબિલ કરવાનું અને સિદ્ધ ભગવંતોનું રક્તાવણીથી ધ્યાન કરવાનું છે. અરિહંત અને સિદ્ધ એ બે સાધ્ય-કક્ષાના આરાધ્ય ભરવો છે. નવપદમાં જે દેવ શુરુ અને ધર્મ એમ ત્રણ વિભાગ છે તમારે દેવવિભાગમાં આ બે તરવો આવે છે ઉપકારની અપેક્ષાએ અરિહંતનો ઉપકાર છે મારે પહેલું સ્થાન અરિહંતનું અને બીજું સિદ્ધભગવંતનું. એક નવથી સિદ્ધભગવંતો આઠકર્મથી મુક્ત છે તેથી તેનું સ્થાન પહેલું આવે પણ સિદ્ધને યોગબાનના અરિહંતો છે. અને સિદ્ધ ધર્માનો માર્ગ બતાવનારા પણ અરિહંતો છે. તેથી પહેલું સ્થાન એમનું છે.

સિદ્ધ ભગવાનનાં ધ્યાનમાં આકર્ષણ શક્તિ છે. લાલચણું આકર્ષણ કરનારો છે. તમારે ધર્મનું આકર્ષણ તમારા ચિત્તમાં કરવું છે ? છ માહના લાલચણી સિદ્ધનું ધ્યાન કરો. અચુક ધર્મી બની જશો.

આવા સિદ્ધભગવંતોનું ધ્યાન રાજિદુ બને તે માટે પ્રભુની અઘ્રપૂજામાં તેને સ્થાન આપી દીધું, તમે બધા પ્રભુપૂજ્ય કર્યા પછી ચૈત્યવંદન તો કરતાં જ હશે ? અને એ ચૈત્યવંદન પહેલાં સરસ મઝાના અખંડ અદ્વિત અક્ષતવડે સ્વસ્તિક રચતાં હશે ને ? માત્ર સ્વસ્તિક જ નહીં પણ પ્રભુ સમક્ષ અઘ્રપૂજામાં અષ્ટમંગલ આલેખવાની પ્રાચીન પ્રણાલિકા હતી.

‘આ લેખે મંગળ આઠ’

સભા : અમે પણ રોજ અષ્ટમંગલની પૂજા તો કરીએ જ છીએ.

ભાઈ, એ ભાઈ કોઈ પૂજ્યદ્રવ્ય નથી પણ પૂજન દ્રવ્ય છે.

સભા : એટલે શું ?

આ વિશ્વમાં પૂજ્ય-પૂજા કરવા લાયક તો માત્ર પંચપરમેષ્ઠિ ભગવંતો જ છે. સત્કાર સન્માન કરવા લાયક ઘણાં પણ પંચાંગ પ્રાણિપાત તો માત્ર પંચપરમેષ્ઠિ ભગવંતોને જ હોય. હા-તો આ અષ્ટમંગલ પંચપરમેષ્ઠિમાં આવે ? ના.

સભા : અમે તો વર્ષોથી આની પૂજા કરીએ છીએ ફરેક જગ્યાએ બધા જ આમ કહે છે અને શિશાન્તસ્નાત્ર પહેલાં તો અષ્ટમંગલનું પૂજન થાય છે.

એ વાત સાચી પણ તમે એ અષ્ટમંગલની-પૂજા નની મૂળવિધિ જોશો તો તેમાં પૂજન નથી લખ્યું પણ આકૃતિ આલેખીને સત્કાર માટે પુષ્પ વગેરેથી વધાવવાનું લખ્યું છે આપણે તેને પૂજનમાં લઈ ગયા વળી સત્કારલેહીપૂજામાં એક પૂજા અષ્ટમંગલ વડે કરવાની આવે છે. જુઓ વાત આમ છે

શ્રાવકો પ્રભુની પૂજા કરીને સ્વચ્છ તંદુલ અક્ષતથી અષ્ટમંગલ રચતા હતા બધાને તો એમ હાથમાં ચોખ્ખા લઈને આઠે મંગલની આકૃતિ રચતાં ન આવડે એટલે વિધિપૂર્વક બધું થાય તે માટે સેવનના લોકડાના પાટલામાં આ આઠે મંગલની આકૃતિ કોતરાવીને રાંખે તેને ચોખ્ખાથી પૂરે એટલે આઠે મંગલની આકૃતિ રચાઈ જાય. ચૈત્યવંદન થઈ ગયા પછી તે પાટલો ત્યાંજ રાખે, હવે કોઈ ભક્તિ અને શક્તિસંપન્ન હોય તેને આ પાટલો ચાંદીનો કે પંચધાતુનો બનાવવાનો ભાવ થયો. તેની સારી ધાતુની પાટલી બનાવીને તેના વડે પ્રભુની અઘ્રપૂજા કરતાં પૂજા કર્યા પછી એ પાટલી દેરાસરમાં મૂકી. કોઈ કે તેને જોઈ આ તો સોનાની છે એમ માની એ પંચધાતુની પાટલી ઉપાડી.

આ રીતે બન્યા પછી એ પાટલી દેરાસરના ગર્ભ ગૃહ ગભારામાં રાખવાથી સુરક્ષિત રહેશે એમ લાગવાથી એ પાટલી ગભારામાં મૂકવામાં આવી અને તમારા બધાની તો એવી સમજ ખરીને! કે જે કાંઈ ગભારામાં હોય તે બધું પૂજા કરવા લાયક અને તે બધાની પૂજા કરવાની આમ એ પૂજના ક્રમમાં હાખલ થઈ ગઈ બાકી તો તે પૂજન દ્રવ્ય જ છે. આજે પણ હાથથી ચોખાના અટમંગલ આલેખનારા ભાગ્યશાળી છે.

હાં ... તો પ્રભુની અગ્રપૂજામાં આ સ્વસ્તિક રચીને ચતુર્ગતિમય સંસારમાથી છૂટવા માટે દર્શનજ્ઞાનને આરિત્રરૂપ રતનત્રયીના પુજ કરવાના અને એની નિર્મળ નિર્માય આરાધના કરીને લોકાચલાગે સ્થિર થવાનું છે. ત્યાં અનંત સિદ્ધાન્તનો છે. તેઓનું સ્થાન લોકાંતે છે.

સિદ્ધશિલા ગુળ ઉજળી, લોકાંતે ભગવંત:

વસીયા તેણે કારણે ભાવ, સિદ્ધશિલા પૂજત.

સિદ્ધના જીવોની શક્તિ હજીય આગળ જવાની છે આત્માને પ્રદેશે પ્રદેશે રહેલા અનંતાન્ત કર્મો ખરી પડ્યા એટલે આત્માનું સહેજ સ્વરૂપ પ્રગટ થયું. તેની શક્તિ અનંત છે. સાતરાજલોકોનું અંતર માત્ર એક સમયમાં ઓળખીને આત્મા લોકાંતે અટકે છે. આત્મા હજી આગળ જત પણ લોક પછી આવે અલોક તે અલોકમાં ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય નથી. ગતિ કરવી હોય તો ધર્માસ્તિકાય નોંધએ અને સ્થિર થવું હોય તો અધર્માસ્તિકાય નોંધએ. અલોકમાં બંને નથી એટલે આત્મા ત્યાં અટકી જાય છે.

આત્મા જ્ઞાન અને આનંદ સ્વરૂપ છે. જ્ઞાન અને આનંદ એ જ્યોતિસ્વરૂપ છે. પ્રકાશ સ્વરૂપ છે. એટલે અનંત આત્મામાં શુદ્ધ થયેલો સિદ્ધ થયેલો આત્મા જ્યોતિમાં જ્યોત સમાય તેમ

સમાઈ જાય છે. આવા અનંતા સિદ્ધના જીવો જ્યાં રહે છે ત્યાં નીચે એક મોટી પિસ્તાલીશ લાખ યોજનાની શિલા છે.

તન્વી મનોજ્ઞા સુરભિ પુણ્યા ચરમભાસ્વરા ।  
પ્રગ્ભાર નામ વસુધા લોક મૃદ્ધિન વ્યવસ્થિતા ॥

અર્જુન સુવર્ણ જેવી ઉજળવળ પ્રવેત આ શિલા છે. આમ તો આ શિલા સર્વાર્થ સિદ્ધિ લાભનથી માત્ર સાધારણ યોજન દૂર છે. પણ ત્યાંથી સીધું ત્યાં પહોંચાતું નથી. ત્યાં જવા માટે મનુષ્યલોકમાં આવવું પડે છે. આ શિલાનો આકાર બીજ ચન્દ્રમાં જેવો છે. તમે બધા સિદ્ધશિલાનો આકાર કેવો કરો છે ?

એ આકાર પાછળ એક એવી પરિકલ્પના છે કે ઉપર એક લીટી છે તે લોકોનો અનંત ભાગ વચ્ચે જે જગ્યા ખાલી છે ત્યાં

“અજ અવિનાશી અકલ અજરામર કેવલ-  
દંસણ નાણી જી.

અવ્યાખ્યા અનંત વીરજ, સિદ્ધ પ્રભુનો ગુણખાણી”.

આવા અનંત સિદ્ધભગવંતો વિરાજે છે. આ સિદ્ધભગવંતોના આમ તો અનંતગુણ છે પણ આપણે એ અનંતગુણના પ્રતિક સ્વરૂપ આઠ ગુણોને એમના જેવા ગુણી થવા માટે પૂજવાના છે.

ભાવપૂજાની વાત આપણે કરીને “ભાવ અલેહ થવાની ઇચ્છા” પ્રભુની સાથે અલેહભાવ સાધવાનો છે. જ્ઞાન, પૂજન, નીવ દ્વારા અલેહતા સાધવાની છે. તપ-જપ દ્વારા ચિત્ત નિર્મળ બને છે. નિર્મળ બનેલું ચિત્ત પ્રભુ સાથે અનુસંધાન સાધવામાં સહાયક બને છે. એટલે તપમાં આયબિલ પણ તન-મન હજવું બની રહે તેવું કરજી નોંધએ. આયબિલનો રક્ષ આહાર પણ અતિમાત્રામાં ન લેવો. સિન્ધ આહારની જેમ રક્ષ પણ અતિ આહાર કરવાથી ચિત્ત વિકારવાળું બને છે.



આ રીતે સિદ્ધભગવાનની આરાધના કર્યા બાંદ આચાર્ય 'શ્રી મુનિચન્દ્રસૂરીજી મહારાજનો શ્રીપાળ ગુરુવર્ગમાં પ્રથમ એવા સૂરિભગવન્તોનો શ્રીસંઘ અને મયણાના જીવનમાં કેવો મહત્વનો ભાગ છે ઉપર કેવો ઉપકાર છે. જિનશાસનમાં તેઓનું શુ' તે બધી બાતો અવસરે જોઇશું' અંગે અધિકાર સ્થાન છે. તે બધી બાતો અને આ આચાર્ય પદાદ વર્તમાન.

卐

હંમેશા નમ્રતા રાખનાર મણુસ કઢી પાછો પડતો નથી.  
નમ્રતા એ હરની નિશાની નથી પણ પ્રેમનું પ્રતિક છે  
અને જીવનની પ્રગતિ છે.

卐

## શોકાંજલિ

શ્રી ચંદ્રકાન્ત પોપટલાલ સહોત (ઉ. વર્ષ ૪૮) સંવત ૨૦૪૭ ના ભાદરવા સુદ ૩ ને જુધવાર તા. ૧૧-૬-૯૧ ના રોજ ભાવનગર મુકામે સ્વર્ગવાસી થયેલ છે. તેઓશ્રી આ સભાના આજીવન સભ્ય હતાં. તેમજ તેઓશ્રી આ સભાના વ્યવસ્થાપક સમિતિના પણ સભ્ય હતાં. આ સભાના કામકાજમાં સારો રસ લેતા હતાં. ધાર્મિક વૃત્તિવાળા અને મિલનસાર સ્વભાવના હતા તેમના કુટુંબીજનો પર આવી પડેલ દુઃખમાં અમે સમબેદના પ્રગટ કરીએ છીએ, તેઓશ્રીના આત્માને પરમ શાન્તિ મળે એવી પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

— શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર

## શોકાંજલિ

શેઠ શ્રી નાનાલાલ કુંવળભાઈ શાહ (ઉ. વર્ષ ૮૪) સંવત ૨૦૪૭ ના ભાદરવા સુદ ૧૩ ને શનિવાર તા. ૨૧-૬-૯૧ ના રોજ ભાવનગર મુકામે સ્વર્ગવાસી થયેલ છે. તેઓશ્રી આ સભાના આજીવન સભ્ય હતા. તેઓશ્રી ખૂબ જ ધાર્મિક વૃત્તિવાળા હતા અને ઘણા સમયથી ધાર્મિક જીવનમાં સમય પસાર કરતા હતાં તેમના કુટુંબીજનો પર આવી પડેલ દુઃખમાં અમે સમબેદના પ્રગટ કરીએ છીએ. તેઓશ્રીના આત્માને પરમ શાન્તિ મળે એવી પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

— શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

# પર્યુષણના પાંચ કર્તવ્ય

૩૧. કુમારપાળ કેસાઈ

નમસ્કારમાં જેમ નવકાર મત્ર મોટો છે, તીર્થમાં જેમ શત્રુજય તીર્થ મહાન છે, જ્ઞાનમાં અભય મહાન છે, ધ્યાનમાં શુકલધ્યાન મહાન છે. રતનમાં ચિતામણીરતન મહાન છે એમ પર્વમાં પર્યુષણ પર્વ મહાન છે.

ભગવાન મહાવીરની આવી છે આ પર્વ વિશેની અનુપમ વાણી !

હજારો જીવો આકાંક્ષા સ્નાન કરી મન-ચિત્ત દ્વારા આત્મા પર લાગેલા એક વર્ષના મેલને દૂર કરશે; આ મહાપર્વની આરાધનામાં પાંચ કર્તવ્ય તો કરવા જ જોઈએ. અને એ વિના આખીય આરાધના અધુરી રહે.

## (૧) અમારી પ્રવર્તન :-

જેન ધર્મનો મર્મ અહિંસા અને અભયમાં છે. મનથી કોઈને હણીએ નહિ. વચનથી કોઈને હણીએ નહિ, કાયાથી કોઈને હણીએ નહિ !

હું કોઈને ઇબ્દ કરીશ નહિ, મને કોઈ ઇબ્દ કરશે નહિ. આ સાચો અભય ! મને જેમ સુખ પ્યારું છે, સોજન પ્યારું છે. જ્યારે વધ અને બધ અપ્રિય છે એમ દરેકને પણ પ્રિય-અપ્રિય હોય છે, આ જ સાચી અહિંસા. યથા પિંડે તથા પ્રહારે એવી માનવીની ભાવના !

અભય એ સંસારની સર્વશ્રેષ્ઠ બક્ષિસ છે. અભયજ્ઞાન એ મહાજ્ઞાન છે. જેન ધર્મમાં સંપૂર્ણ અહિંસામય જીવનને ઉચ્ચ આદર્શ તરીકે સ્થાપવામાં આવ્યું છે. બ્યબહારમાં આ આદર્શનું અમલીકરણ

કરવા માટે જેવો પ્રયોગ જેન પરંપરામાં થયો છે એવો જીજ્ઞે કર્યાંય થયો નથી.

સંસારમાં વેરઝેરની સળગતી હોળીને અભય-જ્ઞાનથી દિવાળીમાં પલટાવવાનો આજે (નશ્વર) કરીએ.

## (૨) સાધર્મિક વાતસલ્ય :-

સાધર્મિક એટલે અહિંસા-સત્ય આદિ પાળનાર એ માનવી ભલે કોઈ છાંપવાળો ન હોય અહિંસા-સત્ય આચરનાર ભલે પછી તે ગમે તે સંપ્રદાયનો હોય પણ એ સાધર્મિક છે. એ સાધર્મિક તરફ વાતસલ્યભાવ-પ્રેમભાવ પ્રગટ કરેલા. આ આચરણમાં એને ચેતકેન પ્રકારેણ મૂકેલા એનું નામ સાધર્મિક વાતસલ્ય છે.

સૂક્ષ્મમ્! સૂક્ષ્મ જતું તરફ - આ આત્મતુલ્ય દાષ્ટથી જોતા માનવી પોતાની નજીકના જ સાધર્મિકને ઈર્ષીત ભૂલી શકે ? પોતાના સાધર્મિકની બાદ અને આત્મિક સુશકેલીઓ દૂર કરવા માટે તન, મન અને ધનથી તૈયાર રહેવું જોઈએ.

## (૩) ક્ષમાપના :-

મન ભારે અટપટો પદાર્થ છે કોઈવાર ખેંચતાણ થઈ જાય, કોઈવાર અબાણે ભૂલી થઈ જાય, આવે સમયે ક્ષમા માંગી લેવાય ! ક્ષમા આપી દેવાય ! બસ, ફેંસલો આવી ગયો !

અવેરભાવ જ્યાં હોય, ત્યાં કોણ શત્રુ રહે ? પોતાના ગુણને રજસમાન અને પારકાના ગુણને પહોઠ સમાન જોનાર તેમ જ પારકાના પહોઠ જેવા

અવશુણને રજ સમાન જોનારા માનવી સાચો ક્ષમાપ્રાર્થી છે

ભગવાન મહાવીર કહે છે કે જે ઉપાશમે છે, ઉપશમાવે છે, જ ખમ છે, ખમાવે છે તે જ સાચો આરાધક છે.

આત્માશુદ્ધિ અને આરાધનાનો સાચો સરવાળો છે ક્ષમાપમા.

#### (૪) અહમતપ :-

જૈનધર્મમાં તપનું ખૂબ મહત્વ છે. જૈનદર્શને તપના વિજ્ઞાનની ઉંડી ચકાસણી કરી છે. બાહ્ય તપના છ લેહ અને અભ્યંતર તપના છ લેહ એમ કુલ તપના બાર પ્રકાર બતાવ્યા છે. આમાં નાનાં-મોટાં, સશક્ત-અશક્ત, સ્ત્રી પુરુષ સહુ કોઈને સમાવેશ થાય છે. યથાશક્તિ તપનાં આદેશ આપીને આત્મ તપના વિરોધ બતાવ્યો છે. મન પર કાબૂ રહે અને ચેતના જવલંત રહે એટલું તપ

આ તપશ્યા એટલે એક દિવસ કે વધુ વખતની અન્નખાધી નાહું પણ એ તપ ઈદ્રિયશુદ્ધિ અને મનશુદ્ધિ કરનાર અગ્નિનો તાપ હશે, એમાં એ તપશે. તપ્યા પછી એનું કુંદન, કથીર બિહોણું બનશે. માયા ગળશે, મદ ઓગળશે, મન નિર્મળ થશે.

#### (૫) ચૈત્યપરિપાટી :-

ચૈત્ય એટલે જન મંદિર. તેની પરિપાટી એટલે યાત્રા કરવી. પયુષણના આઠ દિવસોમાં સાંસારિક કાર્યોથી નિવૃત્ત મેળવીને ધર્માનુષ્ઠાનમાં જડાવે જવું. બિમારને જેમ વૈદ્ય આરામ લેવાનું કહે છે એમ ધમાલ અને ધાંધલમાંથી નિવૃત્તિ લઈ પ્રભુ દર્શન, વહન, પૂજનમાં મન, વચન અને કાયાનો મેળ સાધીને ભાવપૂર્વક જોડાઈ જવું.

આ છે આત્મશુદ્ધિ અને જગત કલ્યાણને ચીધતા પયુષણ પર્વના પાંચ મુખ્ય કર્તવ્ય !



## સ્વર્ગારોહણ દિન

જૈન ધર્મે જીવન સાધનામાં અહિંસાને પ્રધાન્ય આપીને વિશ્વભરના જીવો સાથે મૈત્રી કેળવવાનો આદેશ આપ્યો છે. યુગદષ્ટા અને યુગવીર આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજે એ આદેશને ઝીલી લઈને પોતાના હૃદયને બિરાળ, કઙ્કણા પરાયણ અને સવેદનશીલ બનાવ્યું હતું અને સમગ્ર માનવજાત પ્રત્યે સમભાવ કેળવ્યો હતો. કોઈનું પણ દુઃખ દર્દ જોઈને એમનું અંતર કઙ્કણાણીનું બની જતું અને એના નિવારણ માટે શક્ય પુરૂષાર્થ કરતા હતા, આથી જ તેઓશ્રી સર્વના હિતચિંતક અને એક આદર્શ લોકશુરુ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા હતા.

ધર્મના હાઈને પારખી સમયને અનુરૂપ સમાજની ભાવિ પેઢીના નવધરતર માટે ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાની સાથે બિદ્યાલયો સ્થાપવાની પ્રેરણા આપીને સમાજને અધારામાંથી પ્રકાશની પગદંડી પર ગાતરીલ બનાવનાર આ મહાન જૈનાચાર્યનો ૩૭ મો સ્વર્ગારોહણદિન સંવત ૨૦૪૭ ના ભાદરવા વદી ૧૧ ના છે. તેઓશ્રીનું પુણ્ય સ્મરણ કરીને, તેઓશ્રીને કોટિકોટિ વદના.

## ક જૈન ધર્મના પ્રસારના વિશ્વવ્યાપી પ્રયત્નો ક

અમેરિકાના કેલિફોર્નિયા રાજ્યના સાનફ્રાન્સિસ્કો શહેરમાં આવેલી સ્ટેનફર્ડ યુનિવર્સિટીમાં યોજાયેલા “જૈના” (ફેડરેશન ઓફ જૈના એસોસિએશન ઇન નોર્થ અમેરિકા) ના છઠ્ઠા અધિવેશનમ પ્રારંભે અતિથિવિશેષપદે બિરાજેલા ભારતના બ્રિટન ખાતેના હાઈકમિશ્નર ડૉ. એલ. એમ. સિંઘવીએ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ જૈનોલોજી (ઇંગ્લેન્ડ) દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલા, ‘અહિંસા’ નામના ક્વાર્ટરલી મેગેઝીનના પ્રથમ અંકનું વિમોચન કર્યું હતું. વળી આ સંસ્થા દ્વારા પૂ. અર્ચાર્ચ શ્રી યશોદેવસૂરી-શ્વરજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી શ્રી ગોકુળદાસ કાપડિયાના ચિત્રો અને ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈનું કથાનક ધરાવતા “તીર્થંકર ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામી” નામની ગુજરાતી, હિન્દી અને અંગ્રેજી ભાષાની ૬૦ મિનિટની ઓડિયો વિડિયોક્લેસ્ટનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું.

ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ જૈનોલોજી દ્વારા “તત્ત્વાર્થ સૂત્ર” ના અનુવાદનું કાર્ય પૂરા વેગથી ચાલી રહ્યું છે અને વિદ્વાનો દ્વારા આ પુસ્તક તૈયાર થયા બાદ અંગ્રેજી, ભાષાના લેખકો ભાષા સમાર્જન કરશે. જૈનોના તમામ ક્ષેત્રોની સંમતિ સાથે આ પુસ્તકની ૧૫,૦૦૦ કોપી પ્રકાશિત થવાને અંદાજ છે. ૧૯૯૨ માં આનું પ્રકાશન કાર્ય થયા બાદ ગુદા ગુદા જૈન ધર્મ ગ્રંથોને અંગ્રેજી અનુવાદ તૈયાર કરવામાં આવશે. ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ જૈનોલોજીના ટ્રસ્ટીઓ શ્રી રતિભાઈ ચંદ્રિયા, નિર્મલ શેઠિયા, વિનોદ ઉદાણી, રતિ શાહ (ઇંગ્લેન્ડ), (વજ્ય શાહ (બેલિજયમ) છે તેમ જ એના કો-ઓર્ડિનેટર તરીકે ડૉ. પદ્મનાભ જૈની (યુ. એસ. એ.). શ્રી નેમુભાઈ ચંદ્રિયા (ઇંગ્લેન્ડ), ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ (ભારત) કામગીરી બજાવે છે.



અરિહા શરણું સિદ્ધા શરણું સાહુ શરણું વરીએ,  
ધર્મો શરણું પામી વિનયે જિન આણા શિર ધરીએ.

અરિહા શરણું મુજને હોળે આત્મ શુદ્ધિ કરવા,  
સિદ્ધા શરણું મુજને હોળે રાગ દ્રેષમે હણવા.

સાહુ શરણું મુજને હોળે સંયમ શૂરા બનવા,  
ધર્મો શરણું મુજને હોળે ભવોદાધથી તરવા.

મંગલમય ચારેનું શરણું સઘળી આપદા વારે,  
ચિદ્ધન કેરી હુબતી નૈયા ભવજલ પાર ઉતારે.



Atmanand Prakash

Regd. No. GBV. 31

## દરેક લાયબ્રેરી તથા ઘરમાં વસાવવા જેવા અલભ્ય ગ્રંથો

\* તારીખ ૧-૬-૮૭ થી નીચે મુજબ રહેશે. \*

સંસ્કૃત ગ્રંથો	કી મત	ગુજરાતી ગ્રંથો	કી મત
ત્રિશષ્ઠી શ્લોકા પુરુષચરિતમ્		શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૧૫-૦૦
મહાકાવ્યમ્ પર્વ ૨-૩-૪		શ્રી કથારત્ન કોષ ભાગ ૧ લો	૩૦-૦૦
પુસ્તકારે (મૂળ સંસ્કૃત)	૫૦-૦૦	શ્રી આત્મકાન્તિ પ્રકાશ	૫-૦૦
ત્રિશષ્ઠી શ્લોકા પુરુષચરિતમ્		શ્રી જ્ઞાનપ્રદીપ ભાગ ૧-૨-૩ સાથે	
મહાકાવ્યમ્ પર્વ ૨-૩-૪		લે. સ્વ. પૂ. આ. શ્રી વિ.કસ્તૂરસૂરીશ્વરજી	૪૦-૦૦
પ્રતાકારે (મૂળ સંસ્કૃત)	૫૦-૦૦	શ્રી સુમતિનાથ ચરિત્ર ભાગ-૧	૨૫-૦૦
દ્વાદશાર્ન નયચક્રમ્ ભાગ ૧ લો	૮૦-૦૦	” ” ભાગ-૨	૪૦-૦૦
દ્વાદશાર્ન નયચક્રમ્ ભાગ ૨ નો	૮૦-૦૦	શ્રી નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર	૭-૦૦
દ્વાદશાર્ન નયચક્રમ્ ભાગ ૩ નો	૮૦-૦૦	શ્રી શત્રુજય ગિરિરાજ દર્શન	૧૦-૦૦
શ્રી નિર્માણ કેવલીભુક્તિ પ્રકરણ મૂળ	૨૫-૦૦	વૈરાગ્ય ઝરણા	૩-૦૦
જિનદત્ત વ્યાખ્યાન	૧૫-૦૦	ઉપદેશમાળા ભાષાંતર	૩૦-૦૦
શ્રી માધુ સાધવી યોગ્ય આવશ્યક		ધર્મ કૌશલ્ય	૫-૦૦
ક્રિયાસૂત્ર પ્રતાકારે	૨૦-૦૦	પૂં આગમ પ્રભાકર પુણ્યવિજયજી	
પ્રાકૃત વ્યાકરણમ્	૫૦-૦૦	શ્રદ્ધાંજલિ વિશેષાંક : પાકુ બાઈન્ડીંગ	૧૦-૦૦
ગુજરાતી ગ્રંથો		આત્મવિશુદ્ધિ	૮-૦૦
શ્રી શ્રીપાળરાજનેનો રાસ	૪૦-૦૦	જૈન દર્શન મીમાંસા	૫-૦૦
શ્રી ભણ્યુ અને જોયુ	૫-૦૦	હું અને મારી બા	૫-૦૦
		જ'બુસ્વામિ ચરિત્ર	૧૨-૦૦

લખો :- શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ખારગેઈટ, ભાવનગર. (સૌરાષ્ટ્ર)

તંત્રી : શ્રી પ્રમોદકાન્ત ખીમચંદ શાહ

પ્રકાશક : શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર.

મુદ્રક : શેઠ હેમેન્દ્ર હરિલાલ, આનંદ પ્રી. પ્રેસ, સુતારવાડ, ભાવનગર.



પુસ્તક : ૮૮

સંજ્ઞા : ૧૯૯૦-૯૧

સંવત : ૨૦૪૭